

Kimmel István

Írók és költők a XX. század diktatúráiban IV.

Illyés Gyula (1902–1983) munkásságát emelem ki elsőként, mert a 20. században hat és fél évtizeden át alkotott – a legtöbb ideig kortársai közül –, az első világháborútól a szocializmus bomlásáig.

Illyés Gyuláról írtakat Vasy Géza irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár könyvéből merítem. Címe: *Illyés Gyula ÉLET-KÉP SOROZAT* Elektra Kiadóház, 2002

Szívesen foglalkozom Illyés Gyula munkásságával, mert földijeként nagyra értékelem művészetét. Nem messze Illyés Gyula Rácegrespusztájától, a Regölyhöz tartozó Bogaraspusztán éltek cselédőseim.

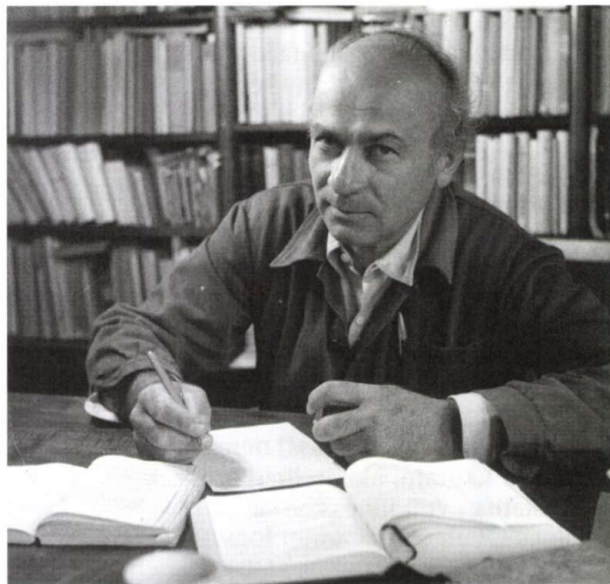
Ahogy Petőfi a 19. század legnagyobb nemzeti költője úgy, mondhatjuk, hogy Illyés a 20. század kimagasló írója, költője nép-nemzeti elkötelezettséggel, persze más körülmények között, a két világháborúval és Trianonnal terhelt. Hite és erkölce legtovább hatott a 20. században.

A puszták fiának Petőfi a példaképe, a lenti világunk nevezhető cseléd és munkás nyomor közel hozta a szocialista eszméhez, de soha nem volt egy pártnak, még a kommunista pártnak sem tagja, de részt vett a segítyezésben, elítéltek és bujkálók mentésében.

Nemzedéktársai közül többen közel álltak hozzá és egyes barátai elindítói voltak a művészi pályán: Babits Mihály, a Nyugatos Kassák Lajos, József Attila, Szabó Lőrinc, Németh László, Márai Sándor, Tamási Áron, Kodolányi János, és Erdélyi József. Itt említem még Illyés közeli barátait, az Érden élő Bíró András (94) író, költő és újságíró mesélte nekem, hogy az 1950-es években gyakran kirándultak hárman, Illyés Gyula, Berda József a hátizsákos újpesti költő és Ő a Budai-hegyekben és a Pilisben. Hangulatos évődések, vidámság, útközben a vendéglőkben nagyevészetek jellemezték túrázós barangolásaikat.

A földalatti mozgalomban való részvétele miatt Párizsba kényszerül 1922-től négy évig. Itt a francia nyelvet tanítja magyar társainak és könyvkötőként dolgozik. Tanulja a versírást, avantgard és szürrealista ifjakkal ismerkedik meg: Jean Cocteau, Tristan Tzara, Paul Eluard, Luis Aragon és Crevel ismertek ma is. A két dadaista, szürrealista Eluard és Crevel a legjobb barátai.

Baudelaire, Rimbaud és Apollinaire műveit ismerve franciául is ír verseket és magyarra fordít a Nyugat részére. Visszatérhetett Budapestre 1926 nyárelőn, mert ekkorra elévültek a vádak ellene. 1928-tól egy biztosító társaságnál tud elhelyezkedni, 1931-ben Baumgarten díjat kap, majd 1936-tól a MNB francia mezőgazdasági referense. Kezdetben barátok voltak József Attilával, aki mikor Illyés Párizsból hazajött bevitte Babits körébe. Példaképük a Petőfi-Arany barátság volt. Babits engedte megjelenni a Nyugatban Németh László szarkasztikus írását József Attila

egyik verséről, ez kiváltotta az ellentétet. József Attila szeretett volna részt venni a moszkvai írókonferencián, helyette Illyés Gyulát küldték, de barátságuk 1931-től megromlott, Illyés kritikája miatt a Külvárosi éj verséről.

Kozmutza Flórát 1936 decemberében ismeri meg, aki akkor József Attila szerelme 1937-ig, haláláig. Illyés Gyula hite és erkölce szerint csak ezután közeledett Flórához, majd a kölcsönös szerelem jegyében 1938-ban elvállik első feleségétől és 1939 szeptemberében összeházasodnak és nemsokára megszületik Mária leányuk.

Akit érdekelnek a részletek, a NET-en megtalálhatja: Valachi Anna Egy tabu föltárulkozása, József Attila, Illyés Gyula és a közös múzsa, Flóra kapcsolata című esszéjét a hármas kapcsolatról. Nemrég derült ki Flóra kapcsolata Szabó Lőrincsel.

Az *avantgard szürrealista korszaka* után *újnépíesség* jellemző *Illyés Gyula* munkáira, majd *1933-tól az újrealista* irányzat.

1926-tól fokozatosan jelennek meg versei, prózái a Nyugatban, Babits felfigyel rá, a Nép Lelkének titulálja, a verssor idézésével: "...szívemen áthúz a százados szelíd szegénység." ebben a versben nyilatkozik, hogy az elesetteken nem segíthet más, csak egy népfelkelés, „egy új Dózsa egy új sereggel!”

Prózáinak és verseinek elemzésétől eltekintek a terjedelem miatt, de a képzettségem sincs meg ehhez.

Vasy Géza könyvének Életrajzi vázlatából:

1928 januárjában megjelenik első verse a Nyugatban, az év végén a folyóirat gondozásában első könyve, a Nehéz föld.

1931 Baumgarten-díjat kap, majd 1933-ban, 1934-ben és 1936-ban is.

1933 A népi írók mozgalmának egyik kezdeményezője. Munkatársa a Válasznak (1934-1938)

1934 nyarán Nagy Lajossal – meghívásra – körutazást tesz a Szovjetunióban. Megírja Oroszország című útikönyvét.

1937 Kosztolányi Dezső halála után a Nyugat társszerkesztője a lap megszűnéséig. (1941) .....

1941 A Nyugatot folytató Magyar Csillag szerkesztője 1944-ig, a német megszállásig, azaz a lap megszűnéséig.

1944 A megszállástól kezdve bujkálnia kell.

1945 Nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő 1948-ig. A Nemzeti Parasztpárt Intézőbizottságának tagja 1946 márciusáig. Néhány hónapig a fővárosi szervezet vezetője.

1946 Újrindítja a Választ, s szerkeszti az 1949-es megszűnéséig. A Magyar Tudományos Akadémia tagja 1948-ig.

Az alábbi idézetek forrását nem ismerem, idős tanáromtól kaptam, aki átélte a korszakot és baráti kapcsolatban volt Illyés Gyulával.

„Illyés Gyula gyökereinél fogva híve volt a szocialista „szép” eszmének, a 30-as években még Sztálint is meglátogatta, de az elmélet és gyakorlat kibékíthetetlen ellentétét is felfedezte és eljutott az „Egy mondat a zsarnokságról” megírásához. Sinkovics Imre egy visszaemlékezésében utalt Illyés Gyula és Aczél György „kapcsolatára”. Illyés, hogy a bebörtönzött irodalmárok és költőfejedelmek börtönből szabadítását kieszközölje tárgyalt Aczéllal, aki a „megbékélésért” még Németh László Kossuth díját is neki ígérte.

Sinkovics 1956. október 23. és november 4. között találkozott először Illyés Gyulával, aki mondta Neki „Nincs elveszve az a nemzet akinek ilyen fiai vannak.” Másodszor a forradalom leverése után, Illyés a Parlamentből jött szovjet pánccelosok és ázsiai katonák sorfala között. Megölette Sinkovicsot: „Imrém, a részleges becsület megőrzése mellett életben kell maradnunk.”

1961 után Illyés már az aczéli tiltásból a tűrés szakaszába lépett. Próbálta kijátszani Aczél ravasz közeledését és ez talán sikerült neki. Elismert volt a nép hangjaként, ezért nem merték bántani és irodalmi munkásságát díjakkal értékelték.

Nyugdíjasként van időm részben bepótolni elmaradásomat több jeles író és költő műveinek olvasásával. Nemrég került a kezembe Sütő András Rigó és apostol Úti tünődések című kötetének amerikai kiadása. Kiadó a Kaláka Publishing Co. 1973 gondolom New Yorkból került haza, így a PÜSKI kiadónál vehettem meg olcsón. Velencei képeslap című fejezet első bekezdését idézem:

„Platón a maga elképzelt államából kitiltotta a költőket. Illyés Gyula kajánul jegyzi meg valahol, hogy éppen ezért nem is lett semmi abból az államból. Amelyikből mégis lett valami: az mindahány ragaszkodott a pennás ember-eihez.

Néha nem egyébért: csak hogy féken tartsa őket.”

A hatalom Illyéssel ezt a féken tartást alkalmazta, példa erre a 200 soros versének a sorsa:

Az egy mondat a zsarnokságról 200 soros versét 1950-ben írta, de csak 1956-ban a forradalom alatt jelenhetett meg az Irodalmi Újság november 2-i számában, és ennek szövege maradt ránk a költő saját hangján is.

Érd Megyei Jogú Város Önkormányzata három nyelven, (horvát és angol is) kiadta az Egy mondat a zsarnokságról 200 soros verset. A címlapon látható Darabont Tamás Vörös Gólem című festménye és a hátsó borítón Marcali Kiss József Mementó 1956 tusrajza, ami aktuális a 60. évfordulón:

Idézve a NET-ről: „A Gólem (héber szó, jelentése: alaktalan, élettelen tömeg) idomtalan, varázsigék segítségével agyagból készült emberi alak.

A zsidó folklór népmondája szerint az 1500-as évek vége felé a prágai gettóban Maharal (Júda Löw ben Becalél rabbi) a misztikus és titkos tan, a kabbala segítségével – szájába helyezett varázserejű papírral – életet lehel a Moldva-folyó partjáról származó agyagból és vérből gyúrt műemberbe, majd az a szombatnapig mindenféle szolgálatot elvégzett neki. Ha a rabbi az Isten nevével ellátott cédulát elvette tőle, akkor ismét agyagtömeggé vált. A maradványait a legenda szerint még ma is őrzik a prágai Régi-Új zsinagóga padlásán. A zsidó köznyelvben a Gólem bárdolatlan, együgyű embert is jelent.”

Harmat Béla elemzéséből idézem:

„Illyés verséről megállapították, *nem aktuálpolitikai vers, sokáig mégsem jelenhetett meg.* Ezért is rokonítható Darabont Tamás címlapon látható festményével, amely az ember testi, lelki torzója.

Vörös, mert vörös a szíve. Vörös a szaga. Vörös a hangja, a szava. Vörös a tapintása, a kézfogása, vörös a karmolása. Vörös a körme, a körme alatt, vörös az ölelése, a szorítása, a mosolya, a látása. Vörös a szembogara, a szemfehérje, a szemforgatása, vörös a fogafehérje, a víz csöpögése, a csönd koppanása. Vörös az izzadsága, a látomása, a hite, a hitelensége. Vörös a hátországa. Vörös az árulása, vörös a bosszúja, vörös a gerince velejéig, vörös a gerinctelensége. Vörös a D. Vörös a kettes, a nulla, vörös a kilences, vörös a D-209-es. És vörös az a zsarnoki hazudozás is, amely morális válságba taszít, zülleszt országot, nemzetet.”

A kiadványban **Péter László** E VERSRŐL címmel ír elemzést: „Illyés Gyula egy mondat a zsarnokságról és Paul Éluard Szabadság című versének párhuzama nyilvánvaló.” Mindkét verset a világirodalom legnagyobb remekének tartja. Az összehasonlítás és párhuzamos elemzés az irodalomoktatás része kellene legyen, a zsarnoki diktatúrák megértéséhez.

Annak ellenére, hogy nem az aktuálpolitikával, hanem általában a zsarnokság természetével, jellemrajzával foglalkozik, a Kádár-rendszer hatalomgyakorló és cenzúrája érthetően félt a lázító hangnemtől a tömegek öntudatra ébresztésétől.

Vasy Géza könyvének Életrajzi vázlat fejezetéből idézem: 1961 A korai Kádár – kor ellenségesen kezelte, csak ekkor engedélyezték az Új versek kiadását.

1966 Megkapja a Le Grand Prix International de Poésies díjat Belgiumban.

1969 Megindul életműsorozata, 1986-ig 22 kötet jelenik meg.

1970 Bécsben átveszi a Herder-díjat.

1974 Francia állami kitüntetést kap.

1976 Megszületik első unokája Bálint.

1978 Szellem és erőszak című esszékötetét a nyomdából titkos raktárba szállítják, csak 1988-ban jelenhet meg. Megszületik második unokája, Judit.

1983 február 26-án kórházba kell szállítani, április 15-én meghal. Április 22-én a Farkasréti temetőben helyezik örök nyugalomra.

Kiadatlan kötetét, melyet több mint húsz évig írt, leánya Mária adatta ki posztumusz megjelentetéssel. Címe: *Ítélet előtt*, Kiadó Magyar Napló 2014, szerkesztés és utószó Illyés Mária.

Illyés Gyula a tolna megyei Rácegrespusztáról a mélyből, uradalmi cselédsorból emelkedett ki és a 20. századon átívelő meghatározó művészetével az egész magyarságot, a világban nyomorban élő és szegény néprétegek felemelkedését szolgálta.

1970 májusában, a Herder-díj átvétele alkalmából írt Szakvizsgán – nacionalizmusból című esszéjéből: „Nemzeti, aki jogot véd; nacionalista, aki jogot sért (más népekét, önző előnyökért); a patrióta jogot véd (voltaképp nem is a maga népéért, hanem az Emberét, az Emberiségét).”

Káron ladikján című, a világirodalomban egyedülálló esszé könyvére is utal ez a verse:

Illyés Gyula: MILYEN HAMAR ...

*Milyen hamar megszokod a
fákon a lombot;
milyen hamar megszokod, ha
a lomb lefoszlott;
milyen könnyen véglegesnek
veszed a nyarat, telet;
milyen hamar elfogadnád
öröknek az életet ...*

Megjegyzem: a két háború között Tolna megyéből ketten tudtak szabadulni a cselédsorból. A másik személy a Dombóvár melletti Leperd-pusztáról Rákóczi Ferenc mint országos hírű szakács, a Rákóczi túrós megalkotója, névadója.

Utánuk következett a második és harmadik generáció, a cseléd utódok is értelmiségi sorba léphetek, mert számukra is lehetővé vált a továbbtanulás a főiskolákon és egyetemeken a Rákosi és Kádár korban.

Nem mindenki tanulhatott tovább akkor sem. A Thürmer Gyula vezette Magyar Kommunista Munkáspárt 2011-es kampányfüzete szerint: „A szegény ember gyereke tanulhatott, a tehetség számított, nem a vagyon.”

Kézdiné Patakfalvy Katalin előzőekben jelzett '56-os cikkéből idézem:

„A felsőoktatásban eltöltött több évtized alapján hozom a példát: valóban kiszámítható a jövőt, biztosan bekerült az intézménybe, ha

a) Munkás Paraszt Hatalomért Emlékérme volt valamely családtagnak – pl. nagypapinak;

b) Szocialista Hazáért Érdemérem;

c) F jelölés (fizikai dolgozó szülő) volt a személyi iratgyűjtőn – ami a szóbeli felvételi vizsgára a bizottság elé lett téve. Ha nagy volt a gáz, akkor ment a fellebbezés a minisztériumba, ahol „méltányossági” alapon felvettek 7 ponttal is, hiába a 12-es ponthatár, hiszen nagypapi, apuci... stb. sokat tett a hazáért, meg kell adni a lehetőséget az unokának gyerekeknek. *Íme a tehetség, az igazságosság, egyenlőség győzelme.*”

A tehetséges paraszt és munkásfiatalok így is kieshettek, mert a kontra szelekció ezzel a megkülönböztetéssel is működött.

József Attila

József Attila (Budapest, Ferencváros, 1905. április 11. – Balatonszárszó, 1937. december 3.) huszadik századi posztumusz Kossuth- és Baumgarten-díjas magyar költő, a magyar költészet egyik legkiemelkedőbb alakja. Az élet kegyetlen volt vele, hisz félárva gyermekkorra tele volt lemondással, felnőttként szembesült a meg nem értéssel és öngyilkossága körül is találhatók ellentmondások.

A Szegedi Tudományegyetemen tanárnak készült, de a Tiszta szívvel című verse miatt kirobbant jobb-

oldali tiltakozások eredményeként Horger Antal professzor eltanácsolta a tanári pályától. Ezután nyugati egyetemekre iratkozott be: Bécsben hallgatott előadásokat, majd Párizsban a Sorbonne-on tanult. Közben megismerkedett az akkori német és francia költéssel, és tökéletesítette nyelvtudását.

Már külföldön is szimpatizált a kommunizmussal, és Magyarországra hazatérve kapcsolatba lépett az illegális munkásmozgalommal. Zaklatott magánéletét azonban érzelmi válságok, szerelmi reménytelenségek terhelték, és az ehhez társult rendszerellen életvezetése oda juttatta, hogy összeomlott az idegrendszere. A zavaros elmeállapotú költő a balatonszárszói vasútállomáson egy vonat alá került és szörnnyethalt.

Mindössze harminckét évet élt, az Ady Endre utáni magyar költészet legjelentősebb alakja. Műfordítóként a szomszéd népek kortárs lírájával foglalkozott és értékesek Villon-fordításai is.

A második világháború után a szocialista világköltészet ünnepelt vezéregyéniségévé vált.

Jellemző műfaj(ok) közösségi és szerelmi költészet, próza, műfordítás

Alkotói évei 1918–1937 Első műve Szépség koldusa

Hatottak rá: Juhász Gyula, Illyés Gyula, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Ady Endre, Kassák Lajos

Hatása: Nagy László, Pilinszky János, Papp László, Petri György, Zsigmond Ede

Az év költőjének nevezték 1950-ben, igaz, akkor már nem élt.

Szabad ötletek jegyzéke: „A szenvedés lenne a kulcs a költészethez? Kattan az ajtózár, benyitunk: a lélek, mint a szétdobált lakás, honnét sietve távozott a lakó; egymás hegyén-hátán a gyermekévek, kudarcok, szerelmek; szellem, hogyha járt is ott előttünk, kihúzott a kulcslyukon...” (Orbán Ottó, József Attila analízise, részlet)

Thomas Mann üdvözlésére írt verse ihlette az utókor által transzrealizmusnak nevezett képzőművészeti irányzatot.

„Te jól tudod, a költő sose lódit:
az igazat mondd, ne csak a valódit,
a fényt, amelytől világlik agyunk,
hisz egymás nélkül sötétben vagyunk.”
(Thomas Mann üdvözlése, 1937)

József Attila „szabálytalan” költői pályája

József Attiláról szólva olyan, ellentmondásokban bővelkedő életúttal szembesül az értekező, amely sokszorosan rendhagyónak mutatkozik, még a pályatársak (pl. Illyés Gyula vagy Szabó Lőrinc) fordulatokban ugyancsak gazdagnak mondható pályafutásához képest is. Élete is, költészete is: kísérletek sorozata. A megtapasztalás és próbatétel szinte kényszeres szomja hajtotta hol az anarchista mozgalomba, hol a népi orientációjú Bartha Miklós Társaságba, előbb az illegálitásban tevékenykedő kommunista pártba, majd a Szocializmus című folyóirat

szociáldemokrata körébe, végül az általa alapított Szép Szó urbánus táborába, ahol „felekezeten kívüli”, baloldali-liberális platformot foglalt el, s Marx és Freud összebékítésén fáradozott.

Balatonszárszó, 1937. december 3-i halála előtti évben József Attila például így ír 1936-os Világosítsd föl című versében: „Talán dűnnyögi egy új mesét,/fasiszta kommunizmusét –/mivelhoggy rend kell a világba,/a rend pedig arravaló,/hoggy ne legyen a gyerek hiába/s ne legyen szabad, ami jó.”

A Baumgarten-díj szerepét 1950-től az akkor alapított József Attila díj vette át.

Április 11-én József Attila születésnapján 1964 óta ünnepeljük minden évben a **Költészet Napját**.

Sorozatom első részében szerepelt röviden **Zelk Zoltán és Déry Tibor** munkássága, következhet harmadik kortársuk **Eörsi István**. Megjegyzem, mint ott is, *nomen est omen* a név kötelez, vagyis a szülők neve jelzi származásukból eredő kötődésüket a kommunista ideológiához.

Eörsi István, eredeti nevén Schleiffer Ede (Budapest, 1931. június 16. – Budapest, 2005. október 13.) Kossuth- és József Attila-díjas író, költő, műfordító, publicista. Eörsi Mátyás politikai nagybátyja, Lukács György tanítványa, majd fordítója.

Sztálint, Rákosit dicsőítő versei után, mint Lukács György tanítvány is járt a damaszkuszi úton. Életét és munkásságát **Meghalt Eörsi István** Index/MTI 2005.10.13. 08:23 tudósítás foglalja össze:

„Hosszú betegség után csütörtökön elhunyt **Eörsi István**. A demokratikus ellenzék emblemikus figurája marxistának indult, de megjárta Kádár börtöneit is.

1956-ban Lukács György aspiránsának jelölték, amikor kitört a forradalom. A Szabad Kossuth Rádió munkatársaként költeményeket, riportokat írt és az Igazság szerkesztőségében dolgozott. Az Élünk egyik szerkesztője volt, részt vett a röplapok sokszorosításában és a nőtüntetés szervezésében. Az Írószövetség Forradalmi Tanácsának megbízásából az Írószövetség és a Nagy-budapesti Központi Munkástanács összekötője. 1956-os Ütni az ördögöt című verskötetét elkobozták. Elsősorban újságíróként vett részt a forradalomban, tevékenységéért decemberben letartóztatták, és nyolc év börtönre ítélték.

1960. augusztus 20-án amnesztiával szabadult. 1967-ig alkalmi szellemi munkákból, fordításból élt, ugyanebben az évben az Élet és Irodalom szerződéses munkatársa lett. 1977-82-ben a kaposvári Csiky Gergely Színház dramaturgja volt, azonban ellenzéki tevékenysége miatt (tiltakozó ívek aláírása, szamizdatirodalom) távozni kényszerült. 1982-től szabadfoglalkozású író. 1983-tól 1986-ig Nyugat-Berlinben élt, az NSZK-ban – saját rendezésében – bemutatták két darabját. 1989-től Kaposvárott ismét dramaturg. Részt vett a demokratikus ellenzék munkájában, a Beszélő belső köréhez tartozott, később az SZDSZ tagja, a Magyar Narancs főmunkatársa lett. A pártból 2004 augusztusában kilépett. Az 1970-es évek óta

volt egyik meghatározó alakja a magyar kulturális közéletnek, "örök ellenzéki", szóban és írásban is karakteres, örökké perlekedő véleményformáló, aki mindig vállalta, amit kimondott vagy leírt, akár a múltban, akár napjainkban."

"*Kemény harcos volt*" "Ha valakinek tizenhárom éves korából az első élményeinek egyike a holokauszt, az nem nagyon indulhat máshonnan, mint a baloldaltól – mondta az Indexnek Vágvölgyi B. András újságíró, **Eörsi István** barátja, aki 2003-ban monográfiát jelentetett meg az íróról. – A szélsőjobb gyakran felemlegette Rákosihoz és Sztálin halálára írt verseit, és valóban írt ilyeneket 21 és 22 éves korában, de **Eörsi** később leszámolt ezekkel a költeményekkel. Ő már 1953-tól, Nagy Imre miniszterelnökségének kezdetétől a rendszer megváltoztathatóságát hangoztatta, de az is igaz, hogy az utolsó pillanatig voltak benne szocialisztikus elképzelések."

"A Kádár-rendszerben nem annyira észrevehető, de nagyon fontos szerepet töltött be, ő ugyanis végig megmaradt 56-osnak, akkor is, amikor a többi író kiegyezett a rendszerrel. Kompromisszummentes életet élt, olyan személyiség volt, aki csak az igazságra tudott figyelni. Emiatt sokan nem szerették, és lekicsinyelték a munkáját. Publicistaként rengetegen tartottak tőle, kemény harcos volt. De most újra fogják értékelni az életművét, és ez így helyes" – mondta Vágvölgyi.

Írói életműve **Eörsi Istvánnak** 35 önálló kötete jelent meg. Versei, drámái, novellái a kelet-európai groteszk jegyeit mutatják, annak pesszimizmusa nélkül. Művein átüt szociális érzékenysége, történelmi igazságkeresése, kesernyés optimizmusa. Tanulmánykötetet írt Gombrowiczról és Kleistről (Időm Gombrowiczsal), Jóbról és Heinérről (Jóbok könyve). Legsikeresebb színművei a Sírkö és kakaó, valamint Lukács Györgyről írt darabja, az Interjú, amely a filozófussal élete utolsó hónapjaiban folytatott beszélgetések alapján készült. Emlékezés a régi szép időkre című börtönmemoárjában pontos képet ad a Kádárkorszakról. Verseket és drámákat is fordított ma-

gyarra, lírai fordításkötete a Ruhapróba, és ő fordította le Lukács György több kötetét is. 2005-ben jelent meg Dr. Noha című publicisztikai kötete.

Munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el. 1952-ben lett József Attila díjas, 1983-ban Frankfurter Autorenstiftung-díjat, 1988-ban osztrák műfordítói díjat kapott. 1990-ben a Színikritikusok Díjával tüntették ki, 1991-ben a Magyar Köztársaság Aranykoszorúval Díszített Csillagrendjét vehette át. 1993-ban Parnasszus-különdíjat és a Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának (IBBY) különdíját kapta meg, 1996-ban a Soros Alapítvány életmű-díjával tüntették ki, az idén lett Kossuth-díjas.

Idézem idős tanáromat, aki átélte ezt a korszakot. „**Eörsi István** is Rákosi imádatával alapozta a karrierjét, 56-ban „járt a damaszkuszi úton”, de utána még kétszer is megfordult ott. 1956-ban megjelent kis kötete Ütni az ördögöt már tartalmaz kritikákat, pl. a FEJBÓLINTÓK című verse:

*Magyaráz a Mester – szemét tágranyitván
körüli-buzgón két hitvány tanítvány.*

*Tán egy láthatatlan karmester integet?
Egyszerre intenek „igen”-t, aztán „nem”-et,*

*azután szünet jön – s újra „igen” és „nem” -
bár kóvályog fejük, nem vétik el mégsem.*

*Mint kutyák, csaholnak, konc nekik az elvük,
lelkesen lihegnek, nyelvükön a lelkiük.*

*Ott ül jelentősen közöttük a Mester,
mindent megbocsátó forró szeretettel.*

*Most érzi igazán, mily lángész, vezér ő,
király lett volna rég, hadakat vezérlő -*

*s míg a tökfejek közt trónol glóriásan,
feledi, hogy máshol ő bókol alássan. 1954 "*